

KÁZMÉR LÁSZLÓ

kazmerlaca@gmail.com

doktorandusz (Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskola)

Külkapcsolati figyelem változása az Ullein-Reviczky Antal-féle főszerkesztői értekezleteken

Changes in covering of foreign relations topics at Antal Ullein-
Reviczky's editor-in-chief meetings

ABSTRACT

I will try to reconstruct the changes in the interest in foreign relations on the basis of the records of the editorial meetings held by Antal Ullein-Reviczky between 22 September 1942 and 25 August 1943. This essay helps to shed light on how the Kállay government sought to support the country's diplomatic manoeuvres through the media, which was also highly valued by the Kállay government. I will first describe the context in which the historical document was created and then assess its usability. I will then turn to a description of the study method. In the first section of the analysis, I divide the themes of the meeting into main topics. In the quantitative type of study, I focus on the quantitative and temporal distribution of each theme. Then, in my content analysis of the historical document, I break down the period under study into subsections, depending on the proportion of each topic discussed and the terms used. Finally, I will present some countries by time period, how many times and in what context they appeared at the meetings.

KEYWORDS

World War II, Antal Ullein-Reviczky, history of diplomacy, press history, propaganda, Horthy period

DOI 10.14232/belv.2023.3.7

<https://doi.org/10.14232/belv.2023.3.7>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Kázmér László (2023): Külkapcsolati figyelem változása az Ullein-Reviczky Antal-féle főszerkesztői értekezleteken. *Belvedere Meridionale* vol. 35. no. 3. pp 96–105.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

A tanulmány célja a főszerkesztői értekezleteken feltárni a magyar külkapcsolati viszonyok változásait az 1942-es évről az 1943-as évre. A vizsgált időszak jelentőségét az adja, hogy 1942-1943 télen több hadsereg is vereséget szenvedett a keleti fronton, ami lendületet adhatott a háborúból való kiútkeresésnek. A tanulmány alapjául szolgáló források Joó András szerkesztői munkájának köszönhetően 2007-ben került közlésre,¹ melyhez a bevezető tanulmányt Sipos Balázs² írta. A külpolitikai célkitűzések megvalósulása érdekében Ullein-Reviczky Antal³ létrehozta a főszerkesztői értekezletek intézményét, melynek legfőbb célja a sajtó közvélemény alakítási képességének hatékonyabbá tétele. A dolgozatot a forrás keletkezési körülményeinek rövid ismertetésével kezdem majd, rátérek a forrás bemutatására, ami után tárgyalom a kvantitatív elemzések eredményeit, melynek terjedelmi kereteibe nem fér bele egy átfogó sajtó- és cenzúratörténi vizsgálat, mely nagyobb összefüggésekre képes rámutatni az olvasók, szerkesztők, cenzorok és sajtóirányítás között.

A keletkezési környezetét tekintve az 1942-es és 1943-as év változást hozott a háború menetében. Még hozzá a szövetséges szárazföldi csapatok nemcsak elérték a német Heer szintjét, de sok helyen föl is tudtak kerekedni.⁴ A hadi helyzet változása magával hozta a diplomácia változásokat. A Kállay-kormány elé egy számos kihívással teli külpolitikai feladat került. Többek közt el kellett volna távolodnia a németektől, befejezni a háborút a szovjetekkel, békét kötni a hadban állókkal.⁵ Mindezt úgy, hogy a területi gyarapodások és a politikai berendezkedés megmaradjon és az ország ne kerüljön német, vagy rosszabb esetben egy közös német–román megszállás alá.⁶ Rendkívüli óvatosságra intette a béketapogatózás híveit, hogy a Wehrmacht a 1942-es és 1943-as években súlyosabb vereségek⁷ ellenére is félelmetes ellenfél volt Magyarországra nézve. A már így is lehetetlennek tűnő küldetést, csak tovább nehezítette, hogy sokáig

¹ Joó 2007.

² SIPOS 2007. 7-34.

³ Ullein-Reviczky Antal: (Sopron, 1894. – London, 1955.) diplomata, a tárgyalat időszakban a Miniszterelnökség és a Külügyminisztérium Sajtó- és Kulturális Osztályának vezetője.

⁴ 1941/42 telén Moszkva környékén elszenvedett német vereséggel megkezdődött a háború azon fordulata, melyben a Heer (német szárazföldi haderőnem) kezdte elveszteni a szárazföldi fölényét.

⁵ Joó 2008. 50-58.

⁶ JANEK, 107.

⁷ Moszkva környékén (1941/42 tele), El-Alameinnél (1942. október/november), Sztálingrádnál (1942/43. tele), Tunézia (1943. május); Kurszk (1943. július/augusztus). A tengely haderejéből megsemmisült a német 5. páncélos hadsereg, 6 hadsereg; az olasz 1. és 8. hadsereg; a román 3. és 4. hadsereg; a magyar 2. hadsereg.

nem gondoltak arra, hogy a németek összeomlása gyorsan bekövetkezik.⁸ Azt sem lehetett kizárni, hogy a totális vereség előtt nem mennek-e bele egy kompromisszumos békébe vagy az első világháborúhoz hasonlóan nem teszik-e le a fegyvert.

Témánk szempontjából a másik fontos dolgot a médiatörténet szolgáltatja, melyből azt a korszellemet meghatározó szemléletet kell feleleveníteni, hogy ekkor még hittek a média mindenhatóságában. Ez azt jelenti, hogy média vezetői és irányítói úgy vélték, hogy publikációk hathatósan befolyásolják a közvéleményt.⁹ Ezért egyáltalán nem különös, hogy a legmagasabb állami szinten is kiemelt foglalkoztak a sajtóirányítással. Jól példázza ezt, hogy az első értekezletet maga a miniszterelnök nyitotta meg. Valamint, hogy az értekezletet Ullein-Reviczky Antalra vezette, akik egyszerre volt a miniszterelnöki és a külügyminisztériumi Sajtóosztály vezetője. Ehhez hozzá kell tenni, hogy az irányítók tudatában voltak annak, hogy az országok kölcsönösen figyelik egymás politikai kommunikációját.¹⁰

A főszerkesztői értekezletekről nem készültek szó szerinti jegyzőkönyvek.¹¹ Viszont Haraszthy Elemér¹² és Bosin Endre saját használatra készített feljegyzéseket,¹³ de csak azokról az értekezletekről melyeken legalább az egyikük jelen volt. Tehát, amit a főszerkesztői értekezletekről tudni lehet azt a Magyar Rádió munkatársainak perspektívájából ismerhetjük meg. Ezen fennmaradt források arról tanúskodnak, hogy az értekezlet hangvétele nem volt fenyegető vagy parancsoló, sokkal inkább mondható szívélyesnek. Az intelmek sem utasításokként hangoztak el, hanem kérések formájában.¹⁴ Ullein-Reviczky által közvetített minisztériumi irányelvek a publikációk tartalmán és hangnemén, kívül arra is vonatkoztak, hogy miről kellene kiemelni, visszafogottan vagy egyáltalán semmit sem írni. Az értekezleten azonban nem ezek voltak túlsúlyban, hanem azok a bizalmasnak számító információk, melyeket nem kellett publikálni. Ezek célja az volt, hogy a sajtó delegáltjai megértsék azt a kormányzati akaratot és szándékot, melynek fényében alakítaniuk kellett írásaikat és azok által a közvéleményt.

A forrás vizsgálataival így fény derülhet arra, hogy ebben az időszakban milyen megosztással és milyen súlypontokkal kívántak a tájékoztatáspolitikát folytatni.¹⁵ Továbbá a sajtó vezetői és a sajtófőnök közti interakciókból kirajzolódhat a diplomáciai érdeklődés iránya.

Az Ullein-Reviczky-féle rend szerint 1942. szeptember 22. és 1943. augusztus 25. között tartották meg az értekezleteket. Kezdetben hetente – bár nem feltétlenül hét naponta –, majd

⁸ Joó (2016) 26-28.

⁹ „Lövedék elmélet” „Kétlépcsős hatás modell” Lásd bővebben: MCQUAIL 2015. 552–555.

¹⁰ A SOE (Special Operations Executive – Különleges Hadműveletek Bizottsága) londoni központja utasítást adott, hogy a svájci, svédországi, törökországi, spanyolországi és portugáliai SOE kirendeltségek fizessenek elő magyar hírlapokra és állítsanak belőle össze jelentéseket. In: DOBOS 2016. 70.

¹¹ Ha készült is legfeljebb 1943. április 21-től, viszont azok vagy megsemmisültek, vagy még nem keltek elő.

¹² Magyar Rádió Hírszerkesztőségének helyettes vezetője 1942-1944. március 19.

¹³ A feljegyzéseket Haraszthy Elemér (Sárbogárd, 1917. – Budapest, 1998.) és Bosin Endre (Apáca (ma Románia), 1894. – 1980.) készítette, a tárgyalt időszakban mindkettőjük a Magyar Rádió Rt. hírszerkesztési osztályán dolgoztak. Az általuk készített összefoglalók a későbbiekben az MTI házi archívumába kerültek. In: Joó 2007. 36.

¹⁴ SÍPOS In: Joó 2007. 8-12.; Joó 2017. 73.

¹⁵ Sipos Balázs is hasonló következtetésre jutott. „E feljegyzésekből tehát – többek között – megtudható, hogy mit akart titokban tartani a kormány információkat kaphatunk továbbá a közvélemény alakulásáról, például arról, hogy miként hatottak szovjet hadi sikerek a magyar lakosságra. Megismerhető, hogy milyen módon szolgálata a magyarországi sajtó (egy része) a háborús célokat és milyen nemzetközi horizonttal rendelkeztek a közvélemény irányítói” In: Joó 2007. 8.

1943. május 5. után átálltak heti két alkalomra. Ebből kifolyólag azt lehet feltételezni, hogy összesen 64 főszerkesztői értekezlet lehetett megtartva. Feljegyzés viszont 43-ról maradt fenn, ami a teljes mennyiség 67%-a. Időbeni eloszlásukat az 1. számú táblázat¹⁶ tartalmazza.

1942.								1943.								1943.											
hét	hó	H	K	Sze	Cs	P	Szo	V	hét	hó	H	K	Sze	Cs	P	Szo	V	hét	hó	H	K	Sze	Cs	P	Szo	V	
35.		1.	2.	3.	4.	5.	6.		52.									17.									
36.	szep	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	1.	jan	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	18.		3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	
37.		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	2.		11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	19.	ma	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	
38.		21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	3.	jan	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	20.		17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	
39.		28.	29.	30.					4.		25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	21.	ju	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	
40.				1.	2.	3.	4.		5.	fe	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	22.		31.							
41.	okt	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	6.	bru	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	23.	ju	1.	2.	3.	4.	5.	6.		
42.		12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	7.		15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	24.		7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	
43.		19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	8.	ma	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	24.	ju	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	
44.		26.	27.	28.	29.	30.	31.		9.		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	25.	ju	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	
45.	nov						1.		10.	ma	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	26.		28.	29.	30.					
46.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	11.		15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	27.	ju			1.	2.	3.	4.		
47.		9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	12.	ma	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	28.	ju	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	
48.	nov	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	13.		29.	30.	31.					29.	ju	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	
49.		23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	14.	á				1.	2.	3.	4.	30.	ju	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	
50.	dec		1.	2.	3.	4.	5.	6.	15.		5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	31.	aug	26.	27.	28.	29.	30.	31.		
51.		7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	16.	á	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	32.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
52.		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	17.	pr	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	33.	aug	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	
		21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.			26.	27.	28.	29.	30.			34.		16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	
		28.	29.	30.	31.													35.		23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	
																			30.	31.							

Jelmagyarázat: Főszerkesztői értekezletek, melyekről feljegyzés készült
Feltételezett főszerkesztői értekezletek

1. számú táblázat: A főszerkesztői értekezletek megoszlása

Megállapítható, hogy az értekezletek 12 hónapjából az első kilenc jól vizsgálható, ott ugyanis a 39 lehetséges értekezletből 33-ról maradt fenn feljegyzés, ami 85%-os arány. Az utolsó három hónap 25 lehetséges értekezletéből viszont tíz feljegyzés maradt fenn, ami csupán 40%, így az csak korlátozással alkalmazható a következtetések levonására. Szerencsés helyzet, hogy pont az utolsó nyolc értekezletről hat feljegyzés olvasható, így a májusi helyzetből kiindulva (követve a tendenciát) eljuthatunk az augusztusi állapotig. Az 1943 júliusi hónap dokumentumai pedig rendkívül hiányos.

A bizonyíthatóan megtartott 43 főszerkesztői értekezleten számos tárgyban szólaltak fel a sajtó, illetve az államhatalom képviselői, valamint maga a sajtófőnök is több témában tartott tájékoztatót a jelenlévőknek. Viszont nem minden került egyenlő mértékben feljegyzésre. Akadtak olyanok, melyek mélyebb tartalommal bírtak, de akadtak olyanok, melyek csak említés szintjén kerültek rögzítésre. Előbbire jó példa az 1942. december 23-án elhangzott tájékoztató, melyen Ullein-Reviczky ismertette a román titkos rádió egyik nyilatkozatát, ami szerint kivonnák csapataikat a keleti frontról. Erről egy közel 247 szavas feljegyzés készült.¹⁷ Az érdeklődés érthető, hiszen ekkor a Magyar Királyi Honvédség is hatalmas létszámmal volt jelen a fronton. Még ezen az értekezleten szóba került Mandzsukuo elnökének az öngyilkossága. Láthatóan kevesebb érdeklődésre tartott számot, mivel kevesebbet is beszélhettek a tárgyról, így a jegyzet is csekélyebb lett, a maga 42 szavas terjedelmével.¹⁸ Néha még olyan információk is leírásra kerültek, melyek nem képezték a sajtótájékoztató szerves részét. Ilyen volt a

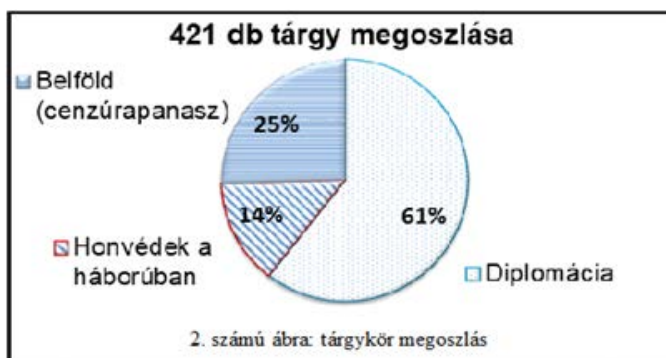
¹⁶ A táblázatot a szerző készítette, a Joó 2007. kötetben közölt források alapján.

¹⁷ Joó 2007. 100.

¹⁸ Joó 2007. 100.

december 31-én tett újévi köszöntés „A jövő évre csak azt tudom mondani, hogy mindenkinek minden jót kívánok.”¹⁹ Megfigyelhető, hogy a cenzúrapanaszokról nem minden kerülhetett feljegyzésre. Néha csak utalás készült arra, hogy volt ilyesmiről szó. Jó példa erre az 1943. január 8-ai értekezletből vett kijelentés, miszerint „Ezután sor került a vég nélküli cenzúrapanaszokra.”²⁰ vagy éppen 1943. április 24-ei „Ezután sor került a cenzúrapanaszokra, de ezek mind csak lokális jellegűek voltak.”²¹ A jegyzetet készítő rádió munkatársait ez a tárgykör, nem foglalkoztatta. Viszont a külkapcsolatokra vonatkozó témákról ennek az ellenkezője mondható el.

A bizonyíthatóan megtartott főszerkesztői értekezletek alapján megállapítható, hogy milyen tárgyakban készültek a feljegyzések, melyeket adatbázisba foglalva tovább lehet tanulmányozni. Így határozható meg, hogy a 43 értekezleten összesen 421 db tárgyból készült bármekkora méretű feljegyzés. Ezeket három nagyobb csoportra lehet elkülöníteni. Az elsőbe kerültek a diplomáciához, a másodikba a Magyar Királyi Honvédséghez, a harmadikba pedig a belföldi (leginkább cenzúrapanaszok) köthető hírek. A tárgykörök megoszlását a 2. számú ábrán²² látható.

Egyértelműen látszik a diplomáciai hírek túlsúlya, ami nem különös, hiszen az értekezlet vezetője egyszemélyben volt a miniszterelnöki és a külügyminiszteri sajtófőnök. Nem csoda hát, hogy a jelenlévő személyek éppen ebben a témában tették fel a legtöbb kérdést, vagy éppen Ullein-Reviczky erről beszélt a legtöbbször. A második téma a magyar haderő háborús részvételével foglalkozik, ami megint nem különös, hiszen a második világháború kellős közepén járunk. Főleg, úgy, hogy a honvédségtől rendszeresen volt delegált az értekezletre, aki szakemberként tudott nyilatkozni a haderőt érintő kérdésekben. Ha a harmadik tárgykör csoport a cenzúrapanaszok és az egyéb és az igen változatos belföldi hírek tették ki.

Érdeemes megvizsgálni a tárgykörökbe sorolt témák eloszlását az idő függvényében, melynek eredménye a 3. számú diagramon látható.²³

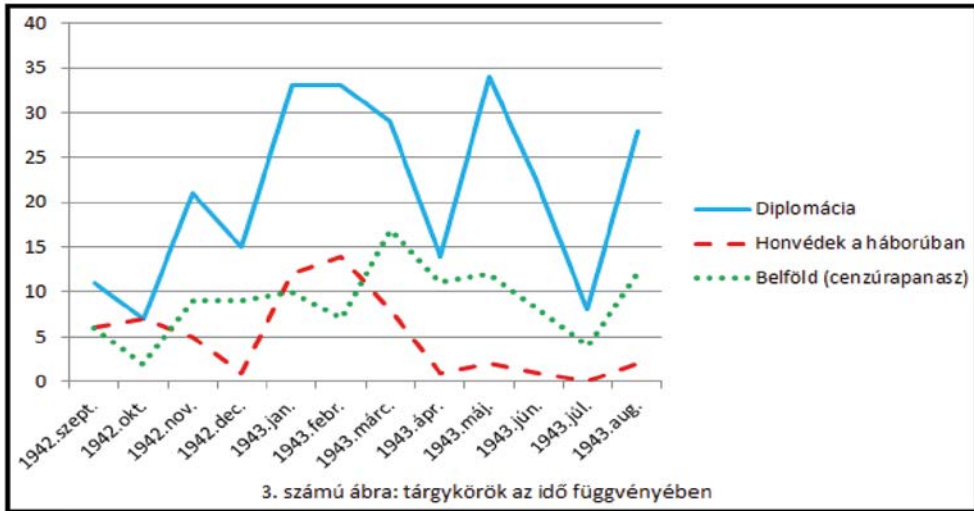
¹⁹ Joó 2007. 107.

²⁰ Joó 2007. 107.

²¹ Joó 2007. 192.

²² Az ábrát a szerző készítette.

²³ Az ábrát a szerző készítette.

Először is látszik, hogy a diplomáciával kapcsolatos hírek mindvégig vezették a figyelmet. A másik két tárgykör viszont már nem követte konzekvensen a vezető témát. Ráadásul az is látszik, hogy a doni hídfőcsaták²⁴ idején még viszonylag magas volt az érdeklődés a haderő iránt, majd ezt követően csökkent az előfordulások száma. A januári vereség²⁵ viszont ismét központi témává emelte, majd ezt követően mintha nem is lett volna alkalmazva a háborúban a magyar haderő.²⁶ Ezzel szemben a külkapcsolati vonatkozású témák rekord magasságot ért el a doni katasztrófa idején és még utána is több alkalommal. A haderővel és a külkapcsolatokkal foglalkozó hírek arányából az látszik, hogy a hídfőcsaták idején még a hadviseléssel kapcsolatos információk hasonló mértékben voltak szereplői az értekezletnek, mint a diplomáciai hírek. A vereség idején viszont a diplomáciai információk jelentős mértékben felerősödtek. Majd a későbbiekben pedig alapvetően dominált a diplomácia a fegyveres erővel szemben. Ezen jelenségből arra lehet következtetni, hogy az értekezlet, így az érdeklődés is egyre inkább a diplomáciai viszonyok irányába terelődött át és nem a hadakozásra. Figyelemmel arra, hogy az 1943. júniusi és júliusi hónapokban meglehetősen töredékes források állnak rendelkezésre, még akkor is azt lehet mondani, hogy a főszerkesztői értekezleteken a külpolitika párbeszédének száma kimagasló volt.

Az első főszerkesztői értekezletet maga a miniszterelnök nyitotta meg. A résztvevőknek beszédet mondott, amit az újságírók további munkájához szánt segédletként. Ebből kerül idézésre néhány gondolat. „...száz százalékig a tengely vonalán állunk. ... Magyarországnak nem okvetlenül szükséges ellenségeinek szaporítása. ... Európában minden vonalon, minden cseppfolyós állapotban van. ... Mindent a háború szolgálatába kell állítanunk, de az egész háborút a nemzet szolgálatába kell állítani. Mindenekfelett áll országunk, Magyarország jövője.”²⁷ A beszéd lényegében Magyarország helyzetét pozícionálta a világban. Amiben a tengely oldalán állónak határozta meg az országot,

²⁴ Lásd bővebben: SZABÓ 2019. 155–274.

²⁵ Lásd bővebben: SZABÓ 2019. 376–550.

²⁶ A megszálló feladatokat ellátó csapatok, már 1941-től jelen voltak a hadszíntér mögöttes területén, így az 1943-as és 1944-es években is. Lásd bővebben: UNGVÁRY 2015.

²⁷ 1942. szept. 22. In: Joó 2007. 41–42.

viszont nem kívánt további ellenségeket szerezni. Főleg nem a szerbeket²⁸ és az amerikaiakat²⁹. Indoklasként felhozta, hogy a háború még korántsem dőlt el, ezért az ország saját érdekét kell nézni és az erőforrásokat erre kell felhasználni. Mintegy fenntartva magának azt a jogot, hogy a későbbiekben még szabadon manőverezhessen.

A következő hónapokban ez a fajta álláspont már némileg módosult. Ennek az a kiváltó oka, hogy elmaradtak a német sikerek a hadszíntereken, viszont a szövetségesek sikereket értek el az észak-afrikai fronton. Mindez arra készítette a sajtófőnököt, hogy az értekezleteken állást foglaljon a Magyarország helyzetéről. A finnek, a románok és a szlovákok elkezdtek a saját sorsukkal foglalkozni, mielőtt túl késő lenne a diplomáciai manőverekhez. Eközben a semleges országok az oldalválasztáson gondolkodtak. Az ellenséges angolszászok még azoknak a fasiszta spanyoloknak is segílyt szállítottak, akik kormányát a német–olasz hadigépezet segítette hatalomra.

Az 1942/43 teli szovjet győzelmi sorozat következtében a magyar 2. hadsereg is megsemmisítő vereséget szenvedett. A támadás tényéről hamar közlést adtak a hazai lapok, viszont a mértéke sokáig tisztázatlan maradt.³⁰ A január 20-ai értekezleten Kádár Gyula ezredes elmondása szerint, hogy a veszteségek nagyok és igazából a rendkívüli hideg, a nagy távolságok és az élelmiszerhiány miatt még nem ismertek pontosan, viszont kiemelte, hogy a románokkal és az olaszokkal ellentétben a magyar csapatok egy hétig hősiessen és gyönyörűen megállták a helyüket, majd rendben és tervezetten visszavonultak.³¹ Az önmagának is ellentmondó érveivel szemben tényként jelent meg, hogy az ország katonai erőforrásának jelentős részének³² felhasználásával is csak olyan hadsereget tudott kiállítani, amely csak néhány napig tudott ellenállni a Vörös Hadseregnek. Ennek tudatában a racionálisan vezetői személyek gondolkodásában változás történhetett, vagy megerősítést nyert korábbi álláspontjuk a békekötés szükségességéről.

A katonai vereség mellett a diplomácia területén is szűkültek az egyébként sem széles lehetőségek. Ugyanis 1943. január 14-24. között Casablancában Winston Churchill és Franklin D. Roosevelttel konferenciát tartott arról, hogy az észak-afrikai sikerek után Szicília általános iránnyal folytatják tovább a háborút, valamint megfogalmazták a feltétel nélküli megadás tételét.³³ Mindkét információ kedvezőtlenül hatott a magyar külkapcsolatokra. Többek közt azért is, mert a feltétel nélküli megadás elvébe nem lehetett beleérte területi gyarapodások megtartásának biztosítékát.

Ebben az időszakban a sajtó képviselőinek a figyelmét arra hívták fel, hogy a veszteségek súlyosága okán új célkitűzést kell képviselniük, ami nem lehet más, minthogy „*lelket öntsenek*”³⁴ a hazai közvéleménybe, mert talpra kell állni ebből a helyzetből. Ne bírálják a fronton lévőket,³⁵ viszont emel-

²⁸ 1942. szept. 22. In: Joó 2007. 41.

²⁹ Megszólta az egyik sajtóorgánumot, hogy Roosevelt amerikai elnököt „Pinkeljub”-nak nevezte, mely német vulgáris kifejezésként annyit tesz, hogy „hugyos zsidó”. In: 1942. szept. 22. In: Joó 2007. 42.

³⁰ A nyomtatott sajtó a január 12-én induló támadást, már január 15-én közzétette. Példaként lehet említeni néhány újságok. 8 Órai Újság, 1943. január 15. 1. cikk folytatása a 3. oldalon; Magyarság, 1943. január 15. 3.; Pesti Hirlap, 1943. január 15. 1.

³¹ 1943. jan. 20. In: Joó 2007. 128.

³² A 2. hadsereg magával vitte a hadianyag felét és a technikai eszközök 2/3-t. In.: SZABÓ 2019. 32. Szerzői megjegyzése: Ez az információ azért kell, hogy jelentőséget nyerjen, mert az ország többé már nem tudott még egy hasonlóan felszerelt hadsereg szintű szervezetet felállítani.

³³ DOBOS 2016. 64.

³⁴ 1943. jan. 27. In: Joó 2007. 137.

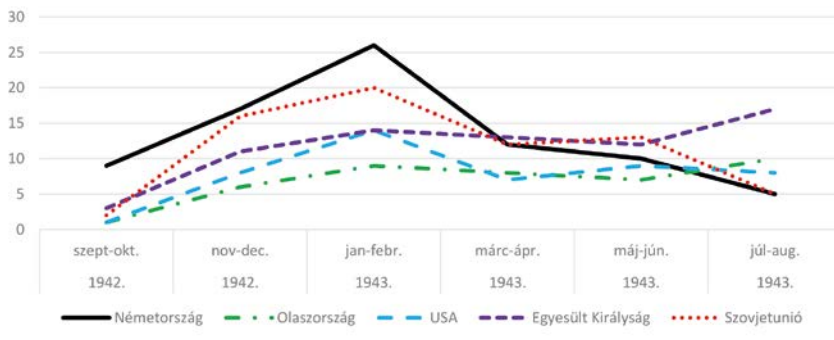
³⁵ 1943. jan. 20. In: Joó 2007. 127.; 1943. jan. 27. In: Joó 2007. 178.; 1943. márc. 03. In: Joó 2007. 178.

jék ki a hősiesség helytállásokat.³⁶ A vereségek hatására a németbarát sajtóorgánumok a Joseph Goebels féle totális mozgósítás mellett érveltek és hangoztatták a nagyobb erőfeszítésre és készségesebb áldozatvállalásra való hajlandóságot.³⁷ Ez eljutott a vezérkarhoz is, mert ebben a kérdésben többször nyugalomra intették a főszerkesztőket. „Mert Japán azt mondhatná például, ha ilyen borzasztó a veszedelem, hát majd én is megtámadom a Szovjetet. De nem teszi.”³⁸ A kardcsörtetők elhalkítására Kádár vezérkari ezredes egy nagyon határozott és félreérthetetlen kijelentést tett. „Majdnem azt mondhatnám, nem arra nincs elegendő fegyverünk, hogy megtámadjuk a románokat, hanem hogy megvédjük, ami a mienk, ha a románok jönni akarnának. Nem arra, hogy megtámadjuk a szerbeket, hanem hogy visszaverjük azokat a felkelő bandákat, amelyek esetleg át akarnak majd lépni határainkat.”³⁹ Kádár ezredes igyekezett elmagyarázni a jelenlévőknek, hogy a „totális kiállítás értelmezhetetlen”⁴⁰ mivel a bátor emberek önmagában nem sokat ér, ha nem megfelelő a technikai felszereltség. Az eszközök előállításához pedig nyersanyagokra van szükség, ami pedig nem áll rendelkezésre.

1943. áprilistól egészen augusztusig alábbhagyott a katonai információközlés. Ellenben jelentősen megnöttek a diplomáciai vonatkozású tárgyak mennyisége. Bár korábban is túlsúlyban voltak, ami azt jelenti, hogy akár háromszor vagy négyszer is többet beszéltek a külkapcsolatokról, mint a háborúról, de ettől kezdve ez elérte a nyolcszoros vagy akár a tízszeres mértéket is. Ez az aránykülönbség még a töredékes júniusi és júliusi hónapokra fennmaradt részeiben is megfigyelhető. Az értekezlet jellemző témája volt, hogy melyik ország kivel milyen viszonyban volt és az miként változott, ami arra utalt, hogy az eddigi megszokott külkapcsolati orientáció helyett egyfajta diplomáciai útkeresés valósult meg.

Érdeemes elemzés alá vonni, hogy idő függvényében az egyes országokkal foglalkozó tárgyak számának a változását. Öt ország tekintetében ezen vizsgálat eredménye a 4. számú ábrán⁴¹ látható.

4. számú ábra: Külkapcsolati témájú tárgyak tendenciái

³⁶ 1943. febr. 03. In: Joó 2007. 149.

³⁷ Magyarország c. folyóirat XXIV. évfolyamának (1943) márciusi 2. és 7. közt megjelenő egy heti számában összesen 10 olyan cikk jelent meg, mely propagálta a teljes mozgósítást. Ezek a következő számokban és oldalakon jelentek meg: 49. sz. (kedd) p. 2. 5. 7., 50. sz. (szerda) p. 2., 51. sz. (csütörtök) p. 1. 7., 52. sz. (péntek) p. 5., 53. sz. (szombat) 3., 54. sz. (vasárnap) p. 1. 8.

³⁸ 1943. febr. 24. In: Joó 2007. 166.

³⁹ 1943. febr. 24. In: Joó 2007. 168.

⁴⁰ 1943. febr. 24. In: Joó 2007. 167.

⁴¹ Az ábrát a szerző készítette.

Alapvetően három különböző típusú tendencia állapítható meg a diagramról. Az első a *viszsaeső* típus, melyben kezdetben növekedést mutat viszont a krízis – a 2. hadsereg elvesztése – után csökkenés figyelhető meg. Ilyen volt Németországon és a Szovjetunió, valamint néhány olyan ország, mely az ábrán nem jelenik meg, viszont az elemzés kiterjedt rá. Ilyen még Románia, Horvátország, Svájc és Törökország. A második típus is jól elkülöníthető, mivel az mindvégig *növekvő* tendenciát mutat. Az ábrázoltak közt ilyen az Egyesült Királyság. A nem ábrázolt közt van Csehszlovákia (emigrált kormány), Szlovákia, Bulgária, Finnország, Szabad Franciaország, Lengyelország, Görögország és Svédország. A harmadik típusba került besorolásra azokat az országokat, melyek (az 1943. június, július hónapok hiányos forrásai okán) egyértelműen nem besorolhatók. Ilyen volt Olaszország, Amerikai Egyesült Államok, illetve ehhez hasonlatos még Jugoszlávia (Horvátország nélkül), valamint Portugália. Ezek esetében a keleti front vereségei után nem egyértelműen megállapítható, hogy nőtt vagy csökkent irántuk az érdeklődés. A jelen vizsgálatból az látszik, hogy a főszerkesztői értekezletek fényében doni katasztrófa mindenképp változást hozott a külkapcsolati érdeklődés irányában. Az, hogy ez a tendencia mért alakulhatott így az 1943. június 27-én megtartott főszerkesztői értekezleten Ulllein-Reviczky Antal tartott monológ adhat választ. „*A magyar sajtóból ki fogok irtani mindent, ami nem tiszta magyar. Nemcsak a magyar sajtóból, de a magyar közéletből is. Itt nincs más, mint Magyarország és a magyar nemzet. Itt csak Magyarországnak és a magyar nemzetnek az érdekéről, vagyis százperentes öncélú magyar politikáról lehet szó. ... A mai idők azonban olyan komolyak, hogy nem akarunk mást látni a magyar sajtóban és a magyar közéletben, mint százperentes öncélú magyar politikát. Mi csak ezt követeljük, mi csak magyar érdekekért és magyar célokért harcolunk. Másért semmiért, és nem is fogunk. Mi harcolunk mindenki ellen, aki itt vagy másutt mást akar, mint magyar érdekeket. Ezen a ponton pardon nincs. A magyar haza ellen senki sem véthet büntetlenül.*”⁴² Ugyan a sajtófőnök konkrétumot nem mond ki, de az elemzés során az bizonyosodik be, hogy az Egyesült Királyság vette át a vezető szerepet a külkapcsolati érdeklődésben. Ezzel az kimutatható, hogy a fronton ért trauma után az útkeresés célpontja a nyugati szigetország volt.

A dolgozat abból indul ki, hogy korrelációt feltételez az értekezlet interakciói és a külkapcsolati viszonyok közt, mivel az gyűlések vezetője a külügyminiszteri és a miniszterelnöki sajtóosztály vezetője volt, aki egyben Kállay Miklós miniszterelnök közeli munkatársa is volt. Ezért összességében elmondható, hogy a főszerkesztői értekezlet az ország legfelsőbb vezetése szempontjából is kiemelt rendezvény volt. Azon többször maga a miniszterelnök is megjelent. A vizsgálat során használt kvantitatív és tartalom elemzési módszerek segítségével az mutatható ki, hogy az idő – háború – előrehaladtával a diplomáciai útkeresés egyre nagyobb hangsúlyt kapott, míg végeredményben egészen domináns helyzetbe került. A tanulmány azt a gondolatot támogatja, melyben a Kállay féle békekeresés (béketafogatózás) a háború kedvezőtlen alakulásával erősödött fel azzal együtt, hogy 1943 közepére a figyelem már egyértelműen nyugat (elsősorban az Egyesült Királyság) felé irányult. Pontosabban ekkorra média színtereken a nyugati orientációt kívánták erősíteni a közvéleményben. Ennek megvalósulása vagy éppen hatékonysága már egy másik problémakörbe tartozik.

⁴² 1943. jún. 27. In: Joó 2007. 242-243.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS KIADVÁNYOK

Magyarság c. folyóirat XXIV. évfolyam (1943) 49-54. sz. (március 2-7.)

Joó ANDRÁS (szerk.) (2007): „... a háború szolgálatában” főszerkesztői értekezletek. 1942. szeptember 22. – 1943. augusztus 25. Budapest, Napvilág Kiadó.

Irodalomjegyzék

DOBOS DÓRA (2016): Az angol-magyar titkos diplomácia, a Special Operations Executive (Különleges Hadműveletek Bizottsága) angol titkosszolgálati szerv szerepe a magyar kiugrási kísérletben. *Valóság* LIX. évf. 9. sz. 64–77.

JANEK ISTVÁN (2010): Magyar közeledési szándékok a szlovák vezetőkhez 1943-1944 folyamán. *Múltunk* 2010. 55. évf. 4. sz. 107–147.

Joó ANDRÁS (2008): *Kállay Miklós külpolitikája*. Magyarország és a háborús diplomácia, 1942–1944, Budapest, Napvilág Kiadó

Joó ANDRÁS (2016): Helyzetmérlegelés és Taktika a Magyar Háborús Diplomáciában, 1942–1944. *Közép-Európai Közlemények* 9. évf. 4. sz. 19–34.

Joó ANDRÁS (2017): A magyar sajtófőnök „tudtával és segítségével”: Háborús portrévázlat kérdőjelekkel – Ullein-Reviczky Antal (1942-1944). *Közép-Európai Közlemények* X. évf. 4. sz. 65–82.

MCQUAIL, DENIS (2015): *A tömegkommunikáció elmélete*. Budapest, Wolters Kluwer.

SIPOS BALÁZS (2007): „Ezzel a kérdéssel ne méltóztassanak foglalkozni”. Világháborús sajtóirányítás és az 1942/43-as főszerkesztői értekezletek. In: Joó ANDRÁS (szerk.) (2007): „... a háború szolgálatában” főszerkesztői értekezletek. 1942. szeptember 22. – 1943. augusztus 25. Budapest, Napvilág Kiadó. 7–34.

SZABÓ PÉTER (2019): *Magyarok a Don-kanyarban*. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története (1942–1943.). Budapest, Kossuth Kiadó

UNGVÁRY KRISZTIÁN (2015): *Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban, 1941–1944*. Esemény, elbeszélés, utóélet. Budapest, Osiris Kiadó